

Manestar Stanko

VOJNO-POLITIČKA SITUACIJA U JUGOSLAVIJI TOKOM 1942—1943. GODINE I ODRAZ NA PRILIKE U VINODOLU

Početak 1942. godine već predstavlja prerastanje narodnooslobodilačkog pokreta u općenarodni ustanak, odnosno rat jugoslavenskih naroda protiv svih neprijatelja.

Već su stečena prva osnovna i dragocjena iskustva kako voditi rat, kako usporedno sa stvaranjem vojne organizacije u svim krajevima naše zemlje stvarati i organe nove revolucionarne vlasti.

Partizanski rat kao izvanredna forma djelovanja manjih i slabije naoružanih jedinica omogućio je nanašanje mnogo jačem neprijatelju česte udare i značajne gubitke. Na tom vlastitom iskustvu narod se postepeno uvjerio da se može voditi uspješna borba protiv neusporedivo jačeg neprijatelja. To je postala osnovna pretpostavka za postepeno angažiranje sve širih slojeva naroda u narodnooslobodilačku borbu. Do punog izražaja došla je široka inicijativa i borbeno narodno stvaralaštvo, slobodarsko ratničko iskustvo naših naroda.

Stvoreni su partizanski odredi koji su se pokazali kao najpogodniji oblik za vođenje partizanskog rata, jer su u sebi objedinili odgovarajuću taktiku prema datim okolnostima. Sve većim povezivanjem odreda i boljom koordinacijom akcija između pojedinih krajeva naše zemlje plamen ustanka je sve više zahvatio čitavu Jugoslaviju. Svojom aktivnošću protiv neprijatelja i zaštitom naroda od neprijatelja partizanski odredi postali su njihovi stvarni branitelji i zaštitnici.

Ogromni dio naroda aktivno se uključio neposredno u borbu ili je partizanske odrede pomagao na drugi način.

Gdje god je to bilo moguće rušen je aparat stare vlasti, ne samo zbog toga što je bio u službi okupatora, nego i zbog toga što nije bio narodni, već režimski (i ranije i za vrijeme okupacije), te nije mogao biti nosilac nove revolucionarne vlasti što se radala. Svugdje na oslobođenom teritoriju stvarani su narodnooslobodilački odbori, kao organi nove narodne vlasti, koji su rješavali mnoge vojne, društvene i ekonomske probleme u vezi s organiziranjem pozadine, opskrbom vojnih jedinica, širenjem ustanka, itd. Mnogi narodnooslobodilački odbori organizirani su i na okupiranom području kao ilegalni organi narodnooslobodilačke vlasti. Iako su radili u vrlo teškim uvjetima, kupljali su velik broj ljudi, razvijali duh otpora i organizirali aktivnu borbu protiv neprijatelja. Narodna vlast organizirana je na teritorijima u Srbiji, Crnoj Gori, BiH, Hrvatskoj i Sloveniji.

Ogromni rezultati ustanka imali su izvanredno vojno-političko značenje na međunarodnom i domaćem planu. Dokazano je da je realno moguće i u našim uvjetima uspješno voditi borbu za oslobođenje zemlje s mnogo jačim neprijateljem. Fašistički osvajači poduzimali su najsvirepije mjere da

uguše ustanak i spriječe njegov daljnji razvoj u Jugoslaviji, pogotovo zbog toga što je stvaranjem ratišta u Jugoslaviji uzdrmana stabilnost pozadine fašističkih armija. Neprijateljska vojska naviknuta samo na pobjede dobila je prvi veliki udarac, što je porobljenoj Evropi ukazao na ranjivost fašizma.

Uslijedile su žestoke akcije njemačke i talijanske vojske i četničkih kvislinga pa su izgubljeni veliki dijelovi oslobođenih teritorija u zapadnoj Srbiji i Crnoj Gori.

U tim je područjima ustanak preživljavao ozbiljnu krizu, kao i u istočnoj Bosni, te dijelom u Hercegovini, gdje su bili ustaše i njihova vlast. Međutim, to nije utjecalo na opći razvoj ustanka u Jugoslaviji. Naprotiv, on se širio i razvijao.

Jugoslavenko ratište postajalo je sve veći teret okupatoru, a ono je početkom 1942. godine na našim područjima vezalo 500.000 okupatorsko-kvislinških vojnika.

Početkom 1942. godine na području Hrvatskog primorja dobro su organizirane partizanske čete i vodovi, smješteni u šumsko-planinskom pojasu Vinodola. Već u prvoj polovici 1942. godine osnovane su dvije bribirske partizanske čete, zatim po jedna ledenička, krmptomska i grižanska. Osim toga, mnogi su Vinodolci tada bili borci ličko-fužinskih, drezničkih, brinjskih i ostalih jedinica.

Primorsko-goranski narodnooslobodilački partizanski odred (kojeg su sačinjavali drežnički bataljon »Marko Trbović« i primorsko-goranski bataljon »Matija Gubec«) već je nanio mnogo teških udaraca neprijatelju. Formiran je štab primorskog-oranskog NOP-a, odnosno V operativne zone. Novoformiranom OK KPH za Hrvatsko primorje u Crikvenici glavni zadatak je djelovanje u pozadini, i to na učvršćivanju postojećih partijskih organizacija i formiranju novih u svim mjestima Hrvatskog primorja.

Oslobađaju se teritoriji Drežnice, Jasenka i nekih sela brinjskog gornjeg kraja i šumsko planinskih naselja Vinodola, odnosno gornjeledenička, gornjezagonska i gornjekrmpotska sela; to su prvi slobodni teritoriji Hrvatskog primorja. To je praćeno oštrim i svirepim okupatorskim ofenzivnim akcijama i odmazdama, strijeljanjem zarobljenih partizana i suradnika NOP-a, sa ciljem da se uništi pokret, ali se isto tako uspješno savladavaju prve partizanske zime i sve njene posljedice, te se stvaraju realni uvjeti za opći narodni ustanak. Tiskaju se i novine partizanskih jedinica i Okružnog komiteta (Primorski borac i Komunist).

Iako je oslobodilački pokret postizao značajne uspjehe u pojedinim dijelovima Hrvatskog primorja, formiranje novog Okružnog komiteta u Crikvenici u toku rujna 1941. godine bilo je vrlo značajno, jer je dotadašnja nedovoljna povezanost partijskih organizacija i ostalih organizacija NOP-a znatno utjecala na opći razvoj ustanka, pogotovo zbog toga što neka značajna mjesta nisu bila zahvaćena pokretom.

Trebalo je učvrstiti Partiju, osnovati nove organizacije i komitete, ojačati postojeće NOO-e, organizaciju žena i omladine, te posvetiti veću pažnju mobilizaciji novih boraca. Tako se u 1942. godinu ušlo sa znatno učvršćenom, brojčano ojačanom i jedinstvenom Partijom, a u mnogim mjestima izvršena je masovna mobilizacija boraca. Ojačao je narodnooslobodilački pokret ovog kraja.

Kao rezultat takvog razvoja pokreta slijede sve veći i veći uspjesi vojnih partizanskih jedinica i iz našega kraja.

Najprije su za napad odabrani ustaško-domobranski garnizoni koji su imali zadatak vanjskog osiguranja jačih talijanskih garnizona. Tada su već oslobođeni utvrđeni garnizoni Breze, Alan, Jasenak, Ravna Gora, Mrkopalj, itd. Proširen je goranski slobodni teritorij i povezan sa slobodnim teritorijem Slovenije. Vlast okupatora svela se na naselja gdje su stacionirane okupatorske jedinice i veći garnizoni, a ostalo područje bilo je uglavnom slobodno i pod kontrolom partizana.

Sve je to postignuto uz velike napore i žrtve boraca i naroda ovog kraja.

Početkom proljeća 1942. godine formira se još jedan odred u okviru V operativne zone. Tako je krajem svibnja i početkom lipnja 1942. godine broj naoružanih boraca u ovom kraju iznosio više od 2.000, a nenaoružanih znatno više.

Na osnovi dotad stečenih iskustava postavili su se pred rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije vrlo krupni i značajni problemi i zadaci: kako i na koji način dalje voditi oslobodilački rat? Dotadašnja vojna oragniziranost i taktika unatoč velikoj prednosti i uspjehu pokazala je i neke slabosti. Partizanski odredi, uglavnom teritorijalne jedinice bratile su svoje uže područje i time su imali pretežno lokalni karakter. Nedo- stajao je odlazak na druge teritorije i u druge krajeve naše zemlje, te veći manevri, čime bi se postigla veća vojna organiziranost, jedinstvo akcija i veći uspjesi. To je, naravno, zahtijevalo bolju organiziranost.

Tito je tada došao do zaključka da je nužno pristupiti formiranju vojnih jedinica koje će imati regularni karakter, u početku s manjim brojem ljudi kao operativnim jedinicama sa stratejskim zadacima. Tako je došlo do formiranja Prve proleterske brigade kao jezgre stvaranja redovne armije. Poslije toga slijedi formiranje i ostalih brigada širom zemlje sastavljenih od najboljih boraca iz radničkih i seljačkih sredina, čime je data osnovna orijentacija u formiranju naše armije. Te su brigade postale stalan izvor i kovačnica novih vojnih i političkih kadrova, najsvesniji boraca za širenje bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda.

U toku neuspjelih proljetnih neprijateljskih ofenziva protiv naših snaga na primorsko-goranskom području 1942. godine od postojećih odredskih snaga formirana su dva samostalna udarna bataljona, nevezana za teritorij. Njihova jačina iznosila je 300—350 boraca i oni su zapravo po organiziranosti i zadacima bili prethodnica budućih brigada. Ti su bataljoni izvršili mnogo teških i složenih zadataka kao što su zauzimanje jako utvrđenog Modruša, Krivog Puta, Blagaja na Kordunu i mnogih ostalih mjesta.

Posebno je bila teška talijanska proljetna ofenziva na primorsko-goranski slobodni teritorij započeta 18. svibnja 1942. godine u kojoj je popaljena većina naselja vinodolskog slobodnog teritorija.

Ustanak se nezadrživo širio i jačao ne samo na ovom području nego i u susjednim područjima Like i Korduna.

7. travnja 1942. godine Okružni komitet za Hrvatsko primorje donio je odluku o osnivanju dvaju komiteta, za područje od Novog do Senja i za područje od Selaca do Kraljevice. Tako je u travnju osnovan prvi, a u svibnju drugi komitet. Bribir, zagonska i leedeničko-krmepotska slobodna naselja bila su pod partijsko-političkim rukovodstvom tamošnjih partizanskih jedinica, koje je istodobno bilo i političko rukovodstvo NOB-a.

Takav razvoj događaja nalagao je grupiranje odreda i udarnih bataljona pod jedinstvenom komandom sa ciljem postizanja značajnijih uspjeha na pojedinim dijelovima našeg fronta.

Tako je početkom kolovoza 1942. godine pod jedinstvenom komandom primorsko-goranskih i ličkih bataljona organiziran napad na vrlo važan i dobro branjen i utvrđen neprijateljski koridor Zagreb—more na liniji Ogulin—Brinje, širine 40 kilometara. U trodnevnim borbama nakon ogorčene borbe neprijatelj je potučen (nekoliko stotina ubijenih i zarobljenih), a oslobođenjem tog područja povezani su slobodni teritoriji Like, Korduna i Primorja, pa je time osigurano neprekidno koordiniranje zajedničkih operacija u toku čitavog rata.

CK KPH ocjenjujući dosadašnji i daljnji razvoj ustanka u ovom području vrlo značajnim uputio je ovamo za pomoć posebnog svog delegata (Anka Berus, od ožujka do kolovoza 1942. godine) što se pokazalo vrlo korisnim.

OK KPH za Hrvatsko primorje svoje dotadašnje sjedište iz Vinodola preseljava u lipnju 1942. godine na oslobođeno područje Viševce. On u svibnju 1942. godine dobiva od CK KPH posebno pismo u kojem se ističu dva krupna pitanja:

— potrebu daljnjeg jačanja OK i kroz to potpunije ostvarivanje rukovodeće uloge OK u NOB-u na cijelom području Hrvatskog primorja, i

— potrebu održavanja okružne partijske konferencije prije koje treba organizirati temeljite konferencije od svih osnovnih do kotarskih komiteta uključivši i operativne vojne jedinice, o određenim najaktualnijim pitanjima o kojima će raspravljati i okružna partijska konferencija.

Slijedile su partijske konferencije, odnosno savjetovanja organizacija i komiteta.

19. srpnja 1942. godine održano je savjetovanje Kotarskog komiteta KPH Crikvenica. Njegovi su članovi još uvijek živjeli u naseljima i mjestima okupiranog teritorija.

Neposredno nakon tog savjetovanja Kotarski komitet se smjestio u oslobođeni planinski predio sjeverno od Grižana i time je učinio značajnu prekretnicu u svojem daljnjem radu. Kotarskom komitetu Crikvenice pripalo je i područje Kraljevice i Križišća (prije je pripadalo Kotarskom komitetu Sušak).

U kotaru Novi nije održana partijska konferencija zbog toga što su svi članovi Kotarskog komiteta živjeli u žicom opletenom mjestu, gdje je okupator kontrolirao kretanje svih stanovnika i time nije mogao uspješno djelovati na čitavom kotarskom području.

Naime većina komunista Bribira, Zagona, Ledenica i gornjih krmpotskih sela bila je mobilizirana za partizanske jedinice, osim komunista partijske organizacije Novi. U srpnju 1942. godine formiran je novi Kotarski komitet Novi sa sjedištem na oslobođenom teritoriju. Početkom studenog 1942. godine osnovan je Kotarski komitet u Senju. Zbog činjenice da su do održavanja okružne partijske konferencije održane samo jedna kotarska i tri

bataljonske konferencije, te tri kotarska savjetovanja (nisu izvršene obavezne pripreme) Okružni komitet se uz suglasnost CK KPH odlučio na održavanje okružnog partijskog savjetovanja s istom problematikom predviđenom za partijsku konferenciju.

To je savjetovanje održano 23. i 24. kolovoza 1942. godine u prisutnosti 30—50 delegata. Podnesena su četiri referata, i to:

- opća politička situacija i zadaci komunista,
- organizaciono pitanje KP na području OK KPH za Hrvatsko primorje,
- o stanju i problemima NOO-a i zadacima komunista,
- o stanju i problemima u partizanskim jedinicama V operativne zone.

Savjetovanje je donijelo rezoluciju koja je rezimirala dotadašnje rezultate i uspjehe, te odredila buduće zadatke. Ono je pokazalo da postoji znatno pojačana i jedinstvena partijska organizacija, očišćena od oportunističkih elemenata, mnoge partizanske jedinice, prostrani oslobođeni teritorij i velika spremnost naroda da se aktivno uključi u oružanu borbu, vrlo dobro organiziranu pozadinu, itd. Time je postignuta mnogo bolja i efikasnija suradnja u rješavanju kompletne vojno-političke problematike, što je dalo impuls razvoju narodnooslobodilačkog pokreta ovog kraja.

Na okupiranom području Hrvatskog primorja djelovao je OK SKOJ-a. Međutim, naglim jačanjem SKOJ-a pojavila se potreba efikasnijeg rada i rukovođenja, tako da je u srpnju 1942. godine došlo do njegove reorganizacije.

Narod okupiranog vinodolskog područja već od sredine 1942. godine masovno se opredijelio za NOB i to ne samo suradnjom nego i konkretnim sudjelovanjem kroz mnoge različite i specifične forme u izvršavanju konkretnih zadataka. Rijetki pojedinci surađivali su s okupatorom i ustaškom vlašću. Nije bilo ni jedne uprave NDH (općinske ili kotarske) u kojoj većina službenika nije sudjelovala u izvršavanju zadataka za NOB, od opskrbe hranom, odjećom i ostalim raznim materijalima partizana, održavanja stalnih i povremenih kurirskih veza s oslobođenim i okupiranim područjem kojima su komunicirale sve potrebne informacije, borci i politički radnici pa do neprestanog priliva novih boraca. Iako veći dio ovog područja nije bio u centru partizanskih vojno-operativnih djelovanja ono je s oslobođenim teritorijem predstavljalo u suštini jedinstveno područje u borbi protiv okupatora ustaša i svih ostalih izdajnika.

Na nabujalom NOP-u i na zadacima za taj pokret izrasle su partijske i skojevske organizacije pojedinih mjesta i naselja, NOO-i, AFŽ i USAOH. To se posebno odnosi na Bribir, Ledenice, Krmpote, Zagone, Grižane, Sv. Jelenu, Selce, itd.

U vinodolskom planinskom predjelu bilo je sjedište svih primorskih okružnih organizacija, a od svibnja do listopada 1942. godine i V operativne zone.

Rujan 1942. godine predstavlja prekretnicu u razvitku partizanskih jedinica na ovom užem području. Tada su dislocirane partizanske čete, koje su dotad još »pokrivale« određeni svoj teren, uklopile se u bataljone i ostale formacije. Nestaju tako bribirske, griške i krmpotske čete koje gube lokalno obilježje.

Sve veći priliv boraca i potreba daljnjeg jačanja naše vojne moći omogućio je polovicom listopada 1942. godine formiranje prve brigade pod nazivom Šesta narodnooslobodilačka brigada Hrvatske, a krajem studenog 1942. godine druge brigade pod nazivom Četrnaesta narodnooslobodilačka brigada Hrvatske.

Odmah je 6. brigada krenula u vrlo uspješne akcije na Gornjoj i zauzela Modruš i oslobodila Severin na Kupi.

10. XII 1942. zajedničkom akcijom 6. i 14. brigade likvidirano je četničko uporište Gornje, što je značilo ogromnu, ne samo vojnu nego i političku pobjedu te daljnji poticaj širenju ustanka u ovom kraju.

Takva unapređena vojna organiziranost u zemlji vrlo brzo se pokazala uspješnom. Prema Titovoj zamisli i pod neposrednim rukovodstvom Vrhovnog štaba krajem lipnja 1942. godine grupa brigada otpočela je vrlo značajnu operaciju, krenuvši s tromede Crne Gore, BiH u pravcu zapadne Bosne s pojačanom ofenzivnom djelatnošću oslobođeni su Bihać, Slunje i mnoga ostala uporišta. U tom vremenu pojačana su ofenzivna djelovanja snaga narodnooslobodilačke vojske u raznim pravcima tako da je krajem 1942. oslobođen veliki teritorij od Konjica do blizu Karlovca, od srednje Bosne do Dalmacije pa preko Like i Gorskog kotara do Slovenije. U to doba bilo je 28 brigada.

Ti ogromni vojni uspjesi ogledani u stvaranju povezanog prostranog oslobođenog teritorija zahtijevali su i adekvatnu organiziranost narodne vlasti. Taj teritorij trebalo je organizaciono i politički učvrstiti, tako da se privredno aktivira radi stvaranja materijalnih izvora za potrebe fronta, za angažiranje novih boraca za popunu postojećih i za formiranje novih vojnih jedinica.

Prošlo je vrijeme partizanskih odreda i problematike koju su mogli rješavati seoski, općinski ili kotarski NOO-i, narasla je snažna narodnooslobodilačka vojska koja je tražila tako organiziranu narodnu i političku vlast, koja će moći pokrenuti sve latentne snage šta se nalaze u našem narodu u sveopću borbu protiv fašističkih okupatora i svih njihovih saveznika, posebno naših domaćih izdajnika i zlikovaca (ustaša, četnika i dr.).

Prema tome, sazreli su svi unutrašnji i međunarodni uvjeti da se priđe donošenju dalekosežnih historijskih odluka o sudbini naše zemlje.

Tako je na inicijativu CK KPJ i Vrhovnog štaba došlo 26. i 27. XI 1942. godine do prvog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije u Bihaću. U prisutnosti predstavnika svih naših naroda konstituiran je AVNOJ kao najviši politički izraz jedinstva naših naroda. Stvoren je time pod Titovim rukovodstvom prvi put u historiji naših naroda centralni politički organ svih naroda Jugoslavije. Time su okrunjeni svi dotadašnji vojno-politički uspjesi i stvoreni temelji današnje socijalističke Jugoslavije. U to doba saveznici su vodili teške borbe oko Vukovograđa i El Alameina a naša narodnooslobodilačka vojska je na tlu Jugoslavije tada vezala snažnu okupatorsku vojsku i to: 18 talijanskih, 6 njemačkih i 5 bugarskih divizija, dijelove treće mađarske divizije i ostale okupatorske i vojne jedinice domaćih izdajnika.

U prosincu 1942. godine počele su pripreme za osnivanje ZAVNOH-a i za predlaganje za njegove članove iz vinodolskog područja. (Kada je ZAVNOH osnovan, u njemu je bilo sedam Vinodolaca.)

Sve to rezultiralo je krajem 1942. godine širokim razvojem narodno-oslobodilačkog rata u Jugoslaviji. Time nije bio ugrožen samo okupator u Jugoslaviji nego i čitav južni bok fašističkih armija u Evropi. 45.000 kvadratnih kilometara oslobođenog teritorija, narasle vojne jedinice i stalan priliv novih boraca stvorili su preduvjet da se ide u krupnije akcije i operacije. Pojavila se nužnost formiranja većih manevarskih jedinica i formacija narodnooslobodilačke vojske. Zbog toga Vrhovni štab u studenom 1942. godine donosi odluku o formiranju Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije organizirane u brigade i divizije i korpuse. Time nije napušten partizanski način ratovanja, ostao je i u napadu i u odbrani kao osnovni princip ofenzivni duh.

Stvaranjem Narodnooslobodilačke vojske s njenim krupnim jedinicama širom zemlje, oslonjene na dobro organiziran sistem narodne vlasti i bezrezervnom podrškom čitavog naroda narodnooslobodilački pokret nije više mogao biti ugrožen.

Posebno značenje za daljnji razvoj pokreta u ovom području imala je jesenska neprijateljska ofenziva zvana »Operacija Velika Kapela« koja je započela 15. rujna 1942. godine. Ogromne snage talijanske vojske kao jedinstveni i istovremeni operativni zahvat na čitavom ovom području imale su cilj sporo, ali zato detaljno, pročešljavanje čitavog tog područja i zatvaranje obruča oko njega radi likvidacije svih naših snaga. Dobrom taktikom naše su se snage izvukle iz obruča, i kada se neprijatelj pripremio za konačni udar i stezanje obruča naše su ga snage, udarivši ga u leđa izvan obruča, tako iznenadile i demoralizirale da je on prekinuo daljnje nastupanje i krenuo u bezglavo povlačenje ostavljajući iza sebe sve što nije mogao uzeti sa sobom, posebno opljačkanu imovinu.

Tom zgodom je neprijatelj zauzeo i posljednje selo, zbjeg naroda našao se u vrlo uskom prostoru u šumama opasan neprijateljskim snagama, međutim ostala je i spašena živa sila vojske i naroda.

Četvrta neprijateljska ofenziva (koja je započela krajem siječnja 1943. godine) nije mimoišla ni ovo naše područje. Kroz tromjesečne vrlo teške borbe primorsko-goranske jedinice s ličkim i kordunaškim brigadama vrlo uspješno su se odupirale mnogo jačim neprijateljskim snagama u Lici, Korunu i na Plješivici.

I ta je ofenziva propala a naše jedinice su ponovno preuzele inicijativu.

Radi unapređenja rada gradskih i mjesnih NOO-a, njihove veće koordinacije, itd., u travnju 1943. godine formiran je Okružni NOO za Hrvatsko primorje i Gorski kotar kao najviši organ narodne vlasti na ovom području, a već u svibnju te godine on se dijeli na Okružni NOO za Hrvatsko primorje sa sjedištem u šumskom području iznad Bribira i Okružni NOO za Gorski kotar.

Paralelno s jačanjem partizanskih jedinica i organa narodne vlasti, te na osnovi ostvarenih materijalnih uvjeta u ovom području sazrelo je vrijeme za daljnje unapređivanje vojne organiziranosti. Između 20. i 24. travnja 1943. godine formirana je 13. primorskog-oranska divizija NOV i POJ. Time se od V operativne zone prešlo na daljnji korak u razvitku, ili prerastanju, vojnih formacija u više oblike organiziranosti. Formiranjem te divizije zapravo su prvi put vojno objedinjena sva tri područja i to Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Istra.

Počele su izlaziti i divizijske novine i time je uz ostalu partizansku štampu narod ovog kraja pisanom riječi bio obavještan o svim zbivanjima toga doba, o uspjesima saveznika nad nacističkim snagama i o nazi-rnju skorih velikih događaja na našim i na bojištima saveznika.

Na vinodolskom okupiranom području u tom periodu djeluju još ostaci HSS-a, dio klera, malobrojni pripadnici nekih ranijih građanskih (»jugoslavenskih«) stranaka i malobrojno ali svirepo ustaštvo. Čak od svibnja pa do rujna 1943. godine djelovala je u Selcima jedna četnička jedinica, sastavljena od pripadnika koji nisu bili Primorci, omražena i bez ikakvog političkog utjecaja na narod tog kraja.

Sve su se te snage suprostavile NOP-u solidariziranjem i kolaboracijom s talijanskim okupatorom izgubili su svako povjerenje u narodu. Njihov utjecaj na usporavanje daljnjeg razvoja NOP-a u ovom kraju postao je sve manji, unatoč znatnim represijama i velikom trudu da to povjerenje ojačaju.

Krajem lipnja 1943. godine u Hrvatskom primorju djelovala su 3 kotarska odbora USAOH-a (Novi — Senj, Crikvenica — Kraljevica i Sušak) na čelu s Okružnim odborom USAOH-a.

SKOJ se je snažno razvijao tako da je već u srpnju 1943. godine na području Hrvatskog primorja osim Okružnog komiteta djelovalo 6 kotarskih, 1 mjesni i 6 rajonskih komiteta, 63 aktiva SKOJ-a s više od 350 članova.

Aktivisti NOP-a na okupiranom području na oprezan i specifičan način djelovali su politički na pojedine pripadnike talijanskih vojnih sastava, angažirali ih na raznim i vrlo korisnim zadacima za NOP (od informiranja do dobivanja raznog deficitarnog materijala, oružja, itd.). Neki od talijanskih vojnika stradali su zbog te suradnje, bilo je i strijeljanja, itd. Posebno se u tome uspjelo najprije u Bribiru pa kasnije u Ledenicama, Sv. Jeleni, Novom, itd.

Niz velikih neprijateljskih ofenziva u prvoj polovini 1943. godine završio je neuspjehom, a pojačao je samo daljnji razvoj oslobodilačke borbe u svim krajevima naše zemlje. Izrasla je NOV i POJ u još snažniju oružanu silu.

Slijedi ljeto i jesen 1943. godine s vrlo uspješnim operacijama gotovo u svim krajevima naše zemlje.

Snažnim jačanjem pokreta i konstantnim neuspjehom talijanskih jedinica duboko je uzdrman moral okupatora. Stvaranje 13. divizije i protu-ofenzivnom aktivnošću njenih jedinica prisililo je okupatora na daljnje povlačenje u najjače utvrđene garnizone i pretežno na defanzivne borbe.

Da bi povratila moral i svoj težak položaj talijanska komanda donosi odluku da ponovno zauzme Brinje i Otočac, dva vrlo važna centra našeg slobodnog teritorija.

Novim načinom obrane i stalnim protunapadima na jake neprijateljske položaje, ubacivanjem jakih rezervnih snaga na bokove neprijateljskog borbenog poretka jedinice 13. divizije nanosile su ogromne gubitke neprijatelju prisiljavajući ga na povlačenje. Male noćne akcije na raznim položajima uznemirile su i iscrpile su neprijatelja do te mjere da je svoje planirane akcije morao često odgađati. Na kraju divizija prelazi u napad te prisiljava neprijatelja na obranu i povlačenje.

Komanda 5. korpusa talijanske vojske po nalogu iz Rima obratila se 6. rujna 1943. godine štabu 13. divizije za pregovore o povlačenju, među-

tim, komanda divizije »Murge« nije prihvatila nalog svoje II armije (tako da su se Talijani borili još oko Senja i nakon kapitulacije Italije sve do 13. rujna 1943. godine).

Tu je okupatora zatekla njegova kapitulacija i on je položio oružje. Dakle, spremno dočekavši kapitulaciju Italije naše jedinice su razoružale glavninu talijanskih divizija i jedinica. Više od polovice jugoslavenskog teritorija bilo je oslobođeno a najveći dio jadranske obale nalazio se pod kontrolom NOV i POJ.

Jedinice 13. divizije uz veliko angažiranje partije, SKOJ-a, AFŽ-a i NOO-a razorenu okupacionu i nemoćnu ustašku vlast odmah zamjenjuju borbenim NOO-ima, novom narodnom vlašću stvorenom u toku borbe. Provodi se daljnja popuna postojećih partizanskih jedinica i formiraju se nove. Divizija je narasla na više od 10 tisuća boraca s pet brigada, haubičkim divizionom i još nekim jedinicama.

10. rujna 1943. godine osnovana je i mornarička komanda u Crikvenici, koja je kasnije prerasla u komandu POS-a.

Višak oružja, municije, odjeće i živežnih namirnica hitno se sklanja na sigurna mjesta u obližnjim šumama.

Jedinice 13. divizije vrše desant na Cres i Lošinj i likvidiraju četnike koji su se tamo povukli pred nailaskom naše oslobodilačke vojske.

Vrlo brzo normalizirao se život na području čitavog Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

U cijelom opisanom razdoblju ovdje NOB-a nije nikada bila u krizi niti u stagnaciji što se najbolje očitovalo neposredno poslije kapitulacije Italije u brzom uspostavljanju narodne vlasti i organiziranju života u svim tim našim mjestima. Već postojeći NOO-i samo u promijenili svoja sjedišta, prešli su iz šumskog slobodnog područja u oslobođena naselja i tu su nastavili svoj dobro organiziran rad u novostvorenim uvjetima.

Stanko Manestar, dipl. inž.

Korišteni slijedeći materijali:

- Josip Broz Tito — Monografija
- U žarištu ustanka — Veljko Kovačević
- 1919—1979. — Istra, Hrvatsko primorje, Gorski kotar
- NOB i socijalistička revolucija — Strčić
- Drugi oded Primoraca, Gorana i Istrana — Konjhodžić—Švob.
- Sugestije drugova: Kalafatića, Petrinovića i Plovanića